

Весна Р. Станковић Пејновић¹
Институт за политичке студије
Београд (Србија)

УДК 316.323.6:339.9(497.1)
330.341:32
Прећледни научни рад
Примљен 29/06/2018
Измењен 16/12/2018
Прихваћен 06/01/2019
doi: [10.5937/socpreg52-18097](https://doi.org/10.5937/socpreg52-18097)

НЕСТАЈАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ НА ТРЖИШТУ ГЛОБАЛНОГ КАПИТАЛА²

Сажетак: Процес распада Југославије је директан резултат модерног капитализма и његовог безграничног ширења тржишта у економском смислу те неолиберализма у идеолошком смислу. Распад Југославије је био предуслов за глобализацију њених тржишта и одузимање друштвеног богатства. Глобалне финансијске силе су директно повезане са слабљењем и нестајањем државе на темељу неолибералног модела и универзализације неолибералног дискурса, који захтевају промене у владајућим облицима државе редефинишући њен суверенитет кроз структуралне промене. Кроз доминацију глобалног финансијског система, западне силе су, у потрази за националним и колективним стратешким интересима, помогле да југословенска економија дође до колапса, а грађани у етничке и друштвене сукобе.

Глобални медији су, кроз пажљиво осмишљену пропаганду, заговарали „слободно тржиште” као темељ за обнову ратом разорене економије. Кроз друштвени и политички утицај економског реструктурирања у Југославији је постепено избрисано колективно разумевање, социјална кохезија и заједнички југословенски идентитет. Интелектуална и политичка елита је догматично представљала културне, етничке и верске поделе као једини узрок рата и разарања.

Циљ рада је доказати како је Југославија нестала разорена моћима капитала кроз корпорацијски систем који је преко својих дијаграмских структура расуте моћи базиране на манипулацији и неолибералној идеологији успео реализовати свој циљ тоталне приватизације свега оног што је припадало подручју јавног добра.

Кључне речи: Југославија, глобално тржиште, манипулација, идеологизација, капитал

Увод

Процес распада Југославије се може посматрати као директан резултат модерног капитализма и његовог безграничног ширења тржишта у економском, и неоли-

¹ vesna.stankovic.pejnovic@gmail.com

² Рад је резултат истраживања у оквиру научно-истраживачког пројекта ОИ 179009 „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција” који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

берализма у идеолошком смислу. Иза распада Југославије стоји капитал у својим флуидним, трансформативним облицима јер се „капитал свугде населио, свугде успоставио везе“ (Marx, Engels, 1974, стр. 378-406).

Глобалне силе неолиберализма су подстицале етничку фрагментацију Југославије (Schierup, 1999, стр.15) јер је неолиберална економија налазила у Југославији своју нову периферију, а локалне елите су се међусобно сукобиле због ограничених ресурса (Bellamy, 1999, стр. 861) па су на тај начин постале корисно оруђе у рукама глобалног капитала који је кроз манипулацију и идеолошки обојене разлоге остварио свој циљ додатне акумулације капитала. С једне стране је званично проглашено спровођење западних идеолошких матрица према општем хуманитарном наративу демократије, мултикултурализма и људских права, а с друге стране су постојале стварне геополитичке борбе између западних сила за сфере утицаја који су подржавали своје омиљене епигоне међу новим балканским „моћницима“. Постојећи глобални систем делује под руководством корпорација које имају улогу колективног, врховног покровитеља. (Iveković, 1999, стр. 72). Коначни циљ корпорација је био спровођење модела профитабилне власти, односно приватизација власти (Klein, 2008, стр. 20).

Према неким мишљењима, Југославија је била капиталистичка земља (Katalenec, 2013), земља „капитализма без капиталиста“ (Suvin, 2016), односно земља бирократског државног капитализма (Miklos, 2013). У таквој перспективи важно је указати да су материјални фактори одиграли кључну, али често превиђану улогу у насилном распаду земље (Woodward, 1995) јер су најчешћа објашњења била усмерена на идеолошке разлоге распада земље који су били на површини, а није се тежило потражи за примарним узроком или моћи која је била вешто сакривена.

У процесу распада Југославије се водио доследан рат за наметање капитализма и њему инхерентног слободног тржишта. Савремени капитализам је финансијски или спекулативан, па и нови колонијализам који из њега настаје има облик културално-политичке форме владавине. Суштина неоколонијализма је сакривена у чињеници да је држава формално независна са међународно признатим суверенитетом, али су, у стварности, њен економски систем и политика диктирани изван земље. (Nkrumah, 1965) Наша стварност је концептуализација „капитала као моћи“ (Nitzan, Bichler, 2009). Моћ капитала делује дијаграмски користећи се „еластичном сегментарношћу“ (Delez, 1998, стр. 78). Капитал је контрола, владавина и ауторитет над свиме што постоји, то је хоризонт могућности да се постане сама и апсолутна снага и моћ над свиме што се поставља и намеће у свему што јесте. Један од сегмената сакривене моћи капитала огледа се и у једној од великих превара западне политике која је систематски наметана кроз медије, аналитичаре, невладине организације; перспектива да су „они који су углавном одговорни за распад Југославије - не Срби, Хрвати или Муслимани, већ западни центри моћи - приказани као спасиоци (Philips, 1993, стр. 10).

Током осамдесетих година у бившој Југославији су се сјединиле међуетничка конкуренција, економски пад и регионална неједнакост (Zarkovic Bookman, 1997). Као резултанта деловања невидљивих сила моћи, „ратним постигнућима“ распадом мултикултуралне државе створене су државе-нације у којима је национализам био изразито снажно оруђе борбе елита у стварању новог легитимитета и покушај владајућих структура да уједине људе унутар ограничене територије како би добили или ојачали моћ државе. (Galić, 2001, стр. 176) Тражено и заговарано „самоопредељење“ је значио

крај мултикултурализма, присиљену монополизацију територије једне или друге националне групе чиме је уништен југословенски суверенитет и интегритет. Кроз етницитет је почетком деведесетих година 20. века генерисан милитантни етнички национализам, политичка фрагментација и етничко чишћење (Schierup, 1999, стр. 12) и започео процес који се може описати Брехтовом максимумом: Не треба се надовезивати на добро старо, већ на лоше ново (Benjamin, 1974, стр. 324).

Југославија је сведена на флексибилни производни ентитет који се може разградити и пресложити у складу са економским потребама глобалног тржишта. Зато су и земље наследнице морале бити обликоване према стандардизованом обрасцу да целина може постати кандидат за интеграцију у глобални поредак. Ове обрасце промовишу међународне неолибералне финансијске институције и њихови „програми структурног прилагођавања“ (Iveković, 1999, стр. 77). То је пут ка облику економске и политичке доминације, као врста „тржишног колонијализма“ кроз који се људи и владе потчињавају путем наизглед „неутралног међуделовања тржишних сила“ (Chossudovsky, 2008). Пројекат структурног прилагођавања је генијалана маркетиншка стратегија Светске банке, јер је приказиван као процес који државе морају проћи ако желе спасити своје економије. То је политичка мантра која у себи крије успостављање тоталне мобилизације свих расположивих ресурса у циљу остварења програма неолибералне (контра) револуције (Pačić, 2015, стр. 143)

На распад Југославије примењен је програм увлачења слабих земаља у периферију западног капитализма, разбијањем заједнице економским и културним средствима, како би се овладало њезиним ресурсима. Радом се доказује да је Југославија разорена невидљивим и дијаграмским структурама моћима капитала кроз корпорацијски систем преко манипулације и неолибералне идеологије. Циљ рада је доказати да је распад Југославије у већој или мањој мери био последица процеса ширења капитализма (Woodward, 1997, 2003; Schierup, 1999; Gervasi, 1992-3; Gill, 1995; Iveković, 1999; Parenti, 2002; Chossudovsky, 1996, 2002; Horvat 2003; Klein, 2008; Viviano, Howe, 1995; Williamson, 1994; Kovačević, 2014; Brown, 2015).

Моћ манипулације капитала за стварање изванредних политичких околности

Процес обликовања јавног мишљења маса одвија се паралелно са ширењем неолиберализма на светском нивоу. Ствара се „Нови светски поредак“ или „Нови светски поремећај“ (Jowitt, 1992, Anderson, 1992) уско повезан са новим наднационалним пројектима, распадом великих идеологија, и растућих етничких сукоба. Цели простор некадашње Југославије био је подвргнут „демонтажи народа“ (Kara-Murza) који постају маса над којом се спроводи програм владајућих елита.

„Невидљиве моћи“ деловања на масу данас имају глобалне корпорације³ које владају светом, посебно Светска банка и Светска трговинска организација, Европска банка за обнову и развој, до те мере да се може тврдити да су узурпирали моћ држава и локалних власти (Barnet, Cavanagh, 1994; Berger, 1999). Оне имају моћ

³ Неке од њих су: General Electric, General Motors, Philip Morris, Microsoft, Gap, Blackwater, Nike, McDonalds, Monsanto, Савезне резерве

трансформације, не зато што поседују моћ већ зато што је примењују и спроводе. Снага моћи није у њеним изворима већ у могућности мењања структуре држава и саме друштвене структуре.

Свесна манипулација организованим навикама и мишљењем маса важан је елемент демократског друштва. Суштина демократског процеса је „слобода да се убеди и предложи“, кроз метод „инжињеринга пристанка“ (Bernays, 2013). Манипулацијом се утиче на масу или гомилу као организовану друштвену творевину у којој се формира колективна свест, а индивидуалност појединца губи (Le Bon, 2007). Једна од манифестација моћи капитала је створити и обликовати везу економије и психополитике. Они који поседују моћ могу да манипулишу свешћу, јер без моћи нема идеологије која је услов владавине неолиберализма. Задатак елите је усмерити своје идеје маси као јединственом бићу подређеном „законима менталног јединства“ (Le Bon 2002, стр. 2) у којој је у великој мери заступљено несвесно (Le Bon 2002, стр. 16), и „недостатак логике“ (Bernays 2013, стр. 56). На свим тим претпоставкама се темељи и моћ пропагандног система који психолошким опарацијама обликује јавно мњење.

Најраспрострањенију моћ манипулације масама има амерички пропагандни систем који је на свом врхунцу у раним годинама 21. века, ношен освајајућим таласом капитализма, америчке глобалне хегемоније, али највише ефикасним услугама комерцијализованих мејнстрим медија. Тај систем има способност игнорисања неповољних чињеница и наметања усвајања дезинформација. (Рајн, 2003). Још осамдесетих година 20. века америчка политика је за цели југоисток Европе имала циљ јачање прозападне оријентације становништва (NSDD, 54, 1982) што се у највећој мери проводило управо преко пажљиво обликоване манипулације. Психолошке операције су витални елемент широког спектра америчких политичких, војних, економских и информативних активности како би се променило понашање страних влада, организација, група и појединаца. САД користе психолошке операције које се планирају с намером да пренесе изабране информације, наговештаје и индикације корисницима како би утицали на емоције, мотиве, објективно резонување (Oberg, 1999). Како светом управљају и доминирају амерички корпоративни и финансијски интереси, они су инкорпорирани у пропаганду која у себи садржи идеолошке елементе који се представљају као примарни. Моћ поседују и корпорације у спровођењу постколонијалног империјализма који се на примеру некадашње Југославије види као облик перманентне финансијске и економске кризе, али и културног империјализма који диктирају и обликују глобалне комуникације (Thomas, Wilkin, 1997). Корпорације стварају транснационалне коалиције које осмишљавају реформе на глобалном нивоу. (Станковић Пејновић, 2014, стр. 114)

У времену распада Југославије било је потребно спречити људе да сами одлучују о својој судбини изазивањем кризе за кризом, док су „решења“ тих криза била већ унапред припремана. Корпоративне тежње се најлакше спроводе у стањима кризе, проглашавајући тренутак који се понекад зове „изванредне политичке околности“ у којима су суспендоване неке или све демократске нормe. (Klein, 2008). Кризу увек прати и доктрина шокова која обухвата дијапазон политичких техника и деловања с циљем укидања јавне сфере и јавног интереса како би богатство друштва, кроз одузимање ресурса, повећану војну потрошњу, приватизацију јавних добара и економску дерегулацију, прешло у руке мале корпоративне мањине (Klein, 2008).

У ситуацији када капитал нема више само материјално одређење, свака нестабилност система доприноси све већем остварењу профита, па је језик неолиберализма успоставио израз „управљање кризом“. Криза развоја, због великих амбиција политичке елите у земљи, поставила је Југославију у дужнички однос према финансијерима, што је угрозило унутрашњу стабилност и независност земље у међународној политици. Међу њима је најзначајније место имао Међународни монетарни фонд (ММФ), симбол западне идеологије и средство потенцијалне експанзије либерално-демократских идеја у, до тада, некапиталистичком простору. (Јовић, 2003, стр. 28) Страни утицај на распад Југославије је почео интервенцијом ММФ-а 1982-83, као једне од најдиректнијих институција експлоататорског капитализма, јер је појачавао неповољне трендове у економији и слабио класну свест и солидарност радништва (Woodward, 1997).

У дугим деценијама постјугословенског периода - период „максимизације нереда“ и „нецивилизованог рата“ (Snow, 1996, стр. 4) постали су доминантна парадигма. После тог периода кроз рестауриране облике капитализма, долази до максимизације „профита кроз поремећај“, користећи као свој избор приватизацију и управљање кроз сиромаштво.

Идеологизација друштва постколонијалног империјализма

Појмом идеологије се обухватају системи мишљења као део организоване моћи пропаганде (Рајић, 2015, стр. 109). Главно лукавство неолибералног управљања је наметнута перспектива да се „неолиберална револуција одвија у име слободе – слободних тржишта, слободних држава, слободних људи. Ипак, у исто време се укида утемељење слободе у суверенитету држава и људи“ (Brown, 2015str.. 108). Ова нова економија слободе је произвела феномене потчињавања политике привреди, премештање слободе од области политике према економији, обликовање концепта политике као монопола над законском употребом насиља. Идеологија неолиберализма, као троструки лик метаморфозе капитала је заступљена у информацијској економији понуде објеката, психополитичком поретку владавине елита и друштву спектакла (Рајић, 2015, стр. 130). Неолиберализам често кроз манипулацију намеће потребу „моралног жртвовања“ као „жртву неопходну за здравље и опстанак целине“ (Brown, 2016, стр. 4). Ово суделовање у жртвовању било је далеко инклузивније у Југославији него на „капиталистичком западу“ (Brown, 2016, стр. 4). Идеолошке борбе и сукоби политичких елита у процесу распада Југославије су темељ разбијања солидарности, националног јединства, креирања „непријатеља“ али су ипак највише допринеле владавини економије глобалног капитала. Иако се институционални поредак власти представља као рационална и ефикасна делатност државне управе, политичке елите Југославије су се понашале према неолибералном обрацу који је политику претворио у административну технологију владања, као свеукупности настојања, маневра, тактика, функционисања (Delez, 1989, стр. 30-31). Политика владања постаје управљачка технологија у којој се спајају моћ и идеологија.

После обезбеђивања хегемонистичке победе у доминантним дискурсима и институцијама, две водеће политичке идеологије постсоцијалистичке транзиције, етнички национализам и неолиберализам, удружиле су се у тежњи да превладају дискурс и праксу која је била толико супротна њима.

Економске и политичке реформе осамдесетих година 20. века су биле део глобалне агенде, коју су подстицале америчка влада и мултилатералне институције које промовишу либерализацију, приватизацију, јачање људских права и демократизацију. У то време је Запад спроводио дуалну политику. С једне стране, усмеравали су Југославију према постепеној политичкој и економској трансформацији, а са друге, промене које су наметане Југославији биле су мање утемељење на идеолошким тензијама између социјализма и капитализма, а више на сузбијању независности и новој колонизацији. (Gervasi, 1992-3, стр. 34) Током осамдесетих и почетком деведесетих упркос уочљивом присуству алтернативних модела доминирала је идеологија економског реструктурирања међународних финансијских институција као што су ММФ и Светска банка, иако су те реформе биле социјално катастрофалне за већину држава које су га усвојиле.

У тренуцима кризе, националистичке доктрине се често јављују као алтернативе политичким доктринама, јер инсистирају на јединству (Jović, 2003, стр. 47). Процес нестајања Југославије био је обележен сукобом етничких група које су се међусобно надметале за економску моћ над ресурсима, контролу продуктивних пројеката, контролу над сировинама, индустријским локацијама, урбаним развојем, образовним установама, индустријским постројењима (Zarkovic Bookman, 1997). Нови национализам је облик „примитивног грабљења за моћ” заснован на анархичном рату економија друштвене формације које зависе од континуираног насиља (Schierup, 1999, стр. 57). Државе настале распадом Југославије су „државе клијенти” јер се међународна аутономија балканских државних субјеката објективно смањује и присиљени су се понашати на међународној арени, као „клијенти” моћних „патрона” (Iveković, 1999, стр. 72) јер релативни положај сваке државе зависи првенствено од степена развоја његових производних снага и њеног положаја у глобалној подели рада. Новонастале државе су „асиметричне државе” (Cohen, 1975) јер се савремене етнократије не понашају у складу са стандардним нормама (Iveković, 1999, стр. 73).

Њихови наизглед „независни” потези и њихови „изазови” према међународној заједници заправо прате и усмеравају моћнији спољашњи актера и део су регионалног „великог сценарија”. Оне су „асиметричне” и у подручју политичке економије међународних односа. јер су добили легитимитет великих индустријских сила које су се залагале за отварање тржишта Источне Европе.

Распадом Југославије, нови државни ентитети, успостављени у име идеала националног самоодређења и политичке независности, не само да су принуђени понашати се на међународном нивоу као сервилне клијентске државе, већ морају одустати од свог новооткривеног „националног суверенитета”. То је била цена фрагментације Југославије и интеграције у глобалне економске кругове.

Реализација прикривене моћи капитала према дестабилизацији Југославије

У лето пре пада Берлинског зида главне западне силе су у Паризу одлучиле да морају пружити „подршку” источноевропским владама у успостављању „демократије” и тржишне економије. Страна помоћ је каналисана преко политичких партија и дистрибуисана за политичко покровитељство, односно кори-

стила се као политичка моћ и осигуравање утицаја и поштовање политичких захтева великих сила, а не за економски раст (Woodward, 2003, str. 83-87). Тежило се преобликовању институција и обичаја западне тржишне економије у југословенску привреду. Југославија је дестабилисана „економским“ реформама које су биле усмерене на трансформацију друштвених предузећа у приватна капиталистичка предузећа (Woodward, 1997).

Наметнута политичка економија абнормалности према Југославији је резултат вирулентног уништавања друштвених институција кроз преобликовање економије у калуп штетних, дуалних образаца. С једне стране, бивши јавни сектор је замењен сектором хуманитарне помоћи која је у потпуности усмеравана из западних земаља, али са катастрофалним последицама за локално тржишта рада, развоја, вредновања. С друге стране, створена је нова криминализована економија. Ове две економске сфере настављају да се ослањају једна на другу, а превладавајућа ситуација абнормалности представља основу за политичку владавину фрагментисаног етничког национализма. (Schierup, 1999, str. 19). „Креативно уништавање“ (Schumpeter), подупире спонтану економску активност слободних и атомизованих појединаца који се желе аутоматски груписати око новооснованих или тржишно повезаних институција. Успостављење слободног тржишта захтева још више државне присиле и терора, „минимална влада“ значи укидање државне територијалне суверености и надзора над репресивним апаратом, а „економски раст“ води у пропадаст јавног образовања, здравства и целе јавне инфраструктуре.

Тематика актуелне економске глобализације, сажета у неолибералном креду „креативног уништења“, доприноси нестајању државног планирања и управљања, колективног права власништва, егалитаризма и принципа редистрибуције у корист експедитивних успостава норматива приватне имовине и институција потребних за пуно остварење свих закона отвореног тржишта. Тај процес је синоним за тријумфални напредак „слободног тржишта“ и уско повезан са оним што је Карл Полањи назвао „велика трансформација“ (Polanyi, 1957). Силе „креативног уништења“ се углавном јављају у деструктивној функцији, као последице убрзавајуће економске „глобализације“, а резултат су брзог ширења тржишне економије после завршетка хладног рата (Parenti, 2011).

На примеру Југославије је видљиво да глобални финансијски капитал извлачи велику снагу од политички подељених земаља. Он је директно проузроковао фрагментацију и слабење националне социјалне државе по неолибералном моделу и универзалном неолибералном дискурсу који захтевају промене у превладавајућим облицима државе рedefинишући њен суверенитет и унутрашње друштвене односе (Gill, 1995). Распад Југославије слика је обликовања света као тржишта утемељеном на максималној фрагментацији политичких снага или, практичног уништавања државних снага, слабење националног јединства у корист поднационалних заједница (етничке, верске) и њихово уништење у корист наднационалних идеолошких дискурса.

Главни инструмент нове глобалне револуције је приватизација коју надгледају међународне монетарне институције, чији је циљ отварање националних тржишта транснационалном капиталу. Приватизација је произвела нове малигне структуре моћи, а либерализација трговине довела до масовног повећања капитала, док

је индустрија била подвргнута неједнакој конкуренцији што је довело до гашења предузећа и повлачења домаћег капитала у арену финансијске спекулације.

Процес приватизације може бити постепен или доживљен као „шок“. (Iveković, 1999, стр. 84) Амерички политичари су желели укинути југословенски јавни сектор услуга и социјалних програма, користећи исту „шок“ терапију која је примењивана и у бившим комунистичким земљама Источне Европе и Совјетског Савеза. Сам темељ „шок“ терапије је појам јединствене и трајне промене у политичком систему изражене кроз политичку вољу и посвећености транзицији, чији су елементи били стабилизација, либерализација и приватизација као темељ изградње новог система (Gervasi, 1992, стр. 44). Шок терапија на Југославију је почела у јануару 1990. године. Иако је инфлација уништила зараду, ММФ је наредио да се плате замрзну на нивоу средине новембра 1989. године. Цене су расле, а реалне зараде су срушене за 41% у првих шест месеци 1990. године (World Bank, 1991. стр. viii.). Према Парентиу, циљ САД био је трансформација југословенске нације у регион трећег света који би био неспособан да одреди даљњи ток свог развоја, јер би на тај начин разбијена економија и природни ресурси били потпуно доступни мултинационалној корпоративној експлоатацији, укључујући и огромно богатство на Косову; сиромашна, али писмена и стручна популација представљала би јефтину радну снагу, а нафтна, инжењерска, рударска и аутомобилска индустрија не би била додатна конкуренција постојећим западним произвођачима (Parenti, 2002, стр. 19).

Крајем шездесетих и почетком седамдесетих година 20. века, политичке елите у Југославији су допринеле распаду земље узимањем великих зајмова од запада ради повећања индустријске базе земље, извозне производње и производње домаће робе широке потрошње. Да би се отплатио велики дуг који се годинама увећавао, повериоци, укључујући Светску банку и ММФ, су захтевали „структурно прилагођавање“ које се састојало од драконских мера штедње у оквиру неолибералних „реформи“: замрзавање плата, укидање државних субвенционисаних цена, повећање незапослености, елиминације већине предузећа којима управљају радници, и велико смањење социјалне потрошње. Југословени су трошили мање и производили више, али велики део националног богатства је био преусмерен на исплату дуга (Parenti, 2002, стр. 20). ММФ и „пакет финансијске помоћи“ Светске банке омогућили су повећан увоз стране робе и неограничен утицај страног капитала што је довело до даљег смањења домаће производње. Уплата трансфера из Београда у републике је замрзнута, чиме је додатно нарушена стабилност федералне фискалне структуре (Chossudovsky, 1996).

Изрази „економски опоравак“, „реструктурирање“ југословенских предузећа су подразумевали потпуну промену имовинских односа (масовну прераспodelу богатства кроз приватизацију), као и отпуштања за око 20% запослених у југословенској производној индустрији. Наметнутим реформама ММФ је добио контролу над централном банком Југославије. У једном потезу, реформатори су допринели коначном колапсу југословенске федералне фискалне структуре и из темеља уништили савезне политичке институције. Рушењем финансијских артерија између Београда и република, реформе су подстакле сецесионистичке тенденције које су налазиле своја оправдања у економским факторима, као и у етничким поделама, практично обезбеђујући простор за *de facto* сецесију република. Буџетска криза изазвана

ММФ-ом створила је економски свршен чин који је довео до формалног одвајања Хрватске и Словеније у јуну 1991. године (Chossudovsky, 2002).

Закључак

Како је Југославија је била много више од државе, јер је била и сама идеја јединства, солидарности и радничког самоуправљања, ту идеју је било потребно невидљивим, али упорним понављањем уништити и заборавити. Југославија као друштво над којим је вршена планирана идеологизација и манипулација, била је погодан териториј да капитал преко економских, политичких и културних структура створи испреплетену и невидљиву мрежу за стварање новог склопа планетарног нихилизма, чиме су се створили услови да друштвом и државом корпоративно управљају демократски изабране елите технократа (Paić, 2015, str. 108–110).

Наметнутим нестајањем социјализма у Југославији је изгубљен један историјски облик друштвености; искуство друштвене солидарности које се материјализовало у радном колективу у доба индустријског модернизма. Обећање демократске слободе и економског просперитета не може да надокнади тај епохални губитак. Променама 1989/90 је нестала и читава једна епоха индустријске модернизације (Scribner, 2003, 3). Трансформација држава некадашње Југославије се темељила на утопијској визији капитализма и претпоставци да ће увођење саморегулације тржишта донети материјално богатство и благостање не узимајући у обзир афирмацију „нације“. С друге стране, држава је преко политичких елита покушала да поново успостави локалну контролу над снагама тржишта. Тај процес је имао две међусобно повезане сврхе: заштитити интересе владајућих „елита“ од спољног утицаја и спречити кризу легитимитета националистичких елита које су се осетиле угроженим, суочене са растућим незадовољством због погоршаних животних услова (Iveković, 1999, str. 84).

Политичка елита је у национализму нашла упориште које је било прихватљиво за масе, али и за своје одржање у власти, дајући наду у очекивану и обећавану бољу будућност. (Stanković Pejnović, 2010, str. 614) У Југославији је „постсоцијалистичка транзиција“ била облик регресије „социјалистичког самоуправљања у предаторски капитализам југословенске монархије“ (Horvat, 2003, str. 522). Процес распада Југославије је у себи обједињавао сва главна обележја деловања корпорацијског система као што су велики прилив јавног власништва у приватне руке, велико повећање државног дуга, све већи јаз између сиромашних и богатих и агресиван национализам који оправдава неограничене издатке за безбедност (Klein, 2008, str. 23).

Процесом „стваралачког разарања“ (David Harvey) неолиберализма у Југославији су владала правила која су имала само један циљ у друштвима контроле; владавину капитала као моћи који нема границе и обликовање друштва према својим намерама. Због тога је и наметана нужност реформи које су довеле до тога да је целокупан друштвени капитал подржављен, да би тај исти капитал био распродаван, често страном капиталу, а приходи су одлазили на растрошан државни буџет. Та се јавна пљачка у јавности назива приватизација (Chossudovsky, 2002).

Моћ корпорацијског система систематски је деловала на рушење Југославије својом невидљивом снагом, а његова главна обележја су велики прилив јавног

власништва у приватне руке, велико повећање државног дуга, све већи јаз између сиромашних и богатих, те агресиван национализам који оправдава неограничене издатке за безбедност (Klein, 2008, стр. 23). Разорен је комплекс институционалних матрица које су биле темељ социјалне повезаности народа. Као резултат економског рата који се водио против Југославије нестало је друштвено власништво „кроз приватизацију земље и индустрије“ што је довело до кризе привреде и губљења социјалног статуса огромне масе радника. Промењена је материјална култура и поглед на свет, уништен осећај заједнице и солидарности. У процесу дезинтеграције Југославије, западне силе су пружиле подршку ретроградним, насилним, сепаратистичким елементима уз новчану помоћ, организацијом, пропагандом, оружјем, најамним насилницима и пуну помоћ америчке националне безбедносне службе. (Parenti, 2002, стр. 25). У то време западне владе и корпорације показују све већи интерес за приступ стратешким природним ресурсима (Viviano, Howe, 1995).

Трансформација друштва видљива је кроз наметнути програм економских реформи које су проузроковале економски и политички утицај, спорији раст, акумулацију спољног дуга. Ове реформе праћене потписивањем споразума о реструктурисању дуга са званичним и комерцијалним повериоцима су ослабиле институције савезне државе које стварају политичке поделе између Београда и влада република и аутономних покрајина.⁴ И током осамдесетих, ММФ и Светска банка периодично су прописивале додатне дозе својих економских мера пошто је југословенска економија полако ушла у кризу.⁵ У међувремену, Конгрес САД је усвојио Закон о додељивању помоћи страним државама из 1991. године којим је укинута сва финансијска помоћ Југославији. Одредбе овог закона ЦИА је тумачила као „потписани смртни налог“ за Југославију уз предвиђање да ће „избити крвави грађански рат“ (Burkholder).

Од самог почетка, узастопни програми спонзорисани од ММФ-а су убрзали распад југословенског индустријског сектора.⁶ Светска банка је проценила да је 1990. године, постојало 2.435 „губитничких“ предузећа са више од 1,3 милиона радника који су категорисани као „несолвентни“⁷ у складу са одредбама Закона о финансијским пословима и захтевају хитну примену стечајних поступака.

Политичке елите нових суверених држава су у потпуности сарађивале са повериоцима и извршавале диктате ММФ-а. Они су спроводили нелибералне мере

⁴ За мање од две године тзв. механизам мера Светске банке (према Закону о финансијским операцијама) довео је до отпуштања 614.000 радника (од укупне индустријске радне снаге од 2,7 милиона). Највеће концентрације банкротираних фирми и отпуштања су биле у Србији, БИХ, Македонији и на Косову (World Bank, 1991, стр. 33).

⁵ До 1990. годишња стопа раста БДП-а срушила се на -7,5 % 1991. године. БДП је опао за додатних 15%, индустријски производ је срушен за 21% (Kiss, 1994, стр. 59).

⁶ Након иницијалне фазе макроекономске реформе 1980. године, индустријски раст у периоду 1980.-2008. године пао је на 2,8 %, а 1987.-88. пада на 0%, да би 1990 досегао негативну стопу раста од 10 % . Овај процес је праatio парцијално демонтирање југословенске државе благостања, са свим предвидивим друштвеним последицама.

⁷ „Несолвентна“ предузећа у секторима енергетике, тешке индустрије, прераде метала, шумарства и текстила су била међу највећим индустријским предузећима у земљи (у септембру 1990), што је било 49,7 % укупне (преостале и запослене) индустријске радне снаге (World Bank, 1991 Annex 1)

рушења једне државе и стварање нових. Под утицајем вође, пожељно или популарно мишљење постало је генерално заступљено што се постиже потврдом, понављањем и ширењем пропагандних образаца. Учесталим понављањем наш ум упија поруке и почињемо веровати да су наметнуте перспективе истина (Le Bon 2007, str. 77). У процесу разбијања Југославије, слободно тржиште и слободни људи су део заједничке идеологије која саму себе проглашава једином најбољом. Да би што лакше поделили богатство бивше југословенске економије, локални лидери и заговорници западних интереса су морали саму друштвену структуру друштвено-етнички поделити. Ова трајна фрагментација Југославије по етничкој линији спречила је јединствени отпор југословенских народа против реколонијације своје домовине.

Пажљивим надзором медијске презентације преко бројних политичких и аналитичких актера у друштву крајем осамдесетих година 20. века неолиберална „стратегија“ је полако, али систематски уништавала Југославију заговарајући „слободно тржиште“ и представљајући га као темељ за обнову разорене економије. Наметнути програми структуралног прилагођавања, прикривени техничком страном садржавали су у себи несакривене идеолошке тврдње да треба приватизовати државна предузећа и уклонити све препреке које би стајале на путу уласку страног капитала (Williamson, 1994, str. 18). Програм структуралног прилагођавања је „оружје поновне колонијације“ (Ковачевић, 2014, str. 7).

Политичке и корпорацијске елите су се спојиле и услугама плаћале преузимање власништва над средствима за производњу и природним ресурсима који су до тада били у државном власништву (Klein, 2008, str. 23). Националне елите имају улогу продавца стратешке робе – националних територија и природних ресурса (Kara-Murza, 2015, str. 427).

Друштвени и политички утицај норми економског реконструисања у Југославији утицао је на брисање колективног сећања. Стварана је лажна свест да су културне, етничке и верске поделе једини узрок рата, пустошења и распада земље, док су у стварности, они последица далеко дубљег процеса економског и политичког систематског урушавања кроз манипулацију и наметнуту идеолошку матрицу. Искривљена слика суштинског извора друштвених сукоба намерно прикрива историјске темеље јужнословенског јединства, солидарности и идентитета у ономе што је представљало мултиетничко друштво. У име глобалног капитала створене су границе, преписани правни кодови, уништени индустријски, раздвојени финансијски и банкарски системи, елиминисани социјални програми. Није било дозвољено постојање ни једне алтернативе глобалном капиталу, било да је југословенски „тржишни социјализам“ или „национални капитализам“ (Chossudovsky, 2002).

Vesna R. Stanković Pejnović¹
Institute for Political Studies
Belgrade (Serbia)

THE DISAPPEARANCE OF YUGOSLAVIA ON THE MARKET OF GLOBAL CAPITAL²

(Translation In Extenso)

Abstract: The process of the disintegration of Yugoslavia is a direct result of modern capitalism and its unfettered market expansion in economic terms and neoliberalism in the ideological sense. The fragmentation of Yugoslavia became a precondition for the globalization of its markets and the seizure of its wealth. Global financial forces are directly related to the weakening and disappearance of the state on the basis of the neoliberal model and the universalization of neoliberal discourse, which require changes in the ruling forms of the state, redefining its sovereignty through structural changes. Through the dominance of the global financial system, the Western powers, in search of national and collective strategic interests, helped the Yugoslav economy to collapse and instigated its citizens to ethnic and social conflicts.

Global media have been advocating the “free market” as the basis for rebuilding a war shattered economy. Through the social and political influence of economic restructuring in Yugoslavia, collective understanding, social cohesion and the common Yugoslav identity gradually eroded. The intellectual and political elite dogmatically represented cultural, ethnic and religious divisions as the only cause of war and destruction.

The aim of this paper is to prove that Yugoslavia has disappeared by the power of capital, through a corporate system that, through its diagrammatic structures of dispersed power based on manipulation and neoliberal ideology, managed to realize its goal of total privatization of all that belonged to the area of public goods.

Keywords: Yugoslavia, global market, manipulation, ideologization, capital

Introduction

The process of disintegration of Yugoslavia can be viewed as a direct result of modern capitalism and its boundless expansion of the market in economic terms, and neoliberalism in the ideological sense. The capital, in its fluid, transformative forms, stands behind

¹ vesna.stankovic.pejnovic@gmail.com

² The paper is a result of research within the scientific research project “Democratic and national capacities of Serbia’s political institutions in the process of international integration” (OI 179009) financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

the disintegration of Yugoslavia, because the capital must “settle everywhere, establish connections everywhere” (Marx, Engels, 1974, pp. 378-406).

The global forces of neoliberalism spurred the ethnic fragmentation of Yugoslavia (Schierup, 1999, p. 15), because the neoliberal economy found its new periphery in Yugoslavia, and local elites clashed with each other due to limited resources (Bellamy, 1999, p. 861), thus becoming a useful tool in the hands of global capital, which through manipulation and ideological reasons achieved its goal of added accumulation of capital. On the one hand, the implementation of Western ideological matrices towards a general humanitarian narrative of democracy, multiculturalism and human rights was officially proclaimed, and, on the other hand, there were real geopolitical struggles between the Western powers for the spheres of influence that supported their favorite epigones among the new Balkan “powerful people”. The existing global system operates under the leadership of corporations that have the role of a collective, supreme patron. (Iveković, 1999, p. 72). The ultimate goal of corporations was to implement a model of profitable government, i.e., the privatization of authority (Klein, 2008, p. 20).

According to some opinions, Yugoslavia was a capitalist country (Katalenec, 2013), a country of “capitalism without capitalists” (Suvin, 2016), or a country of bureaucratic state capitalism (Miklos, 2013). In such a perspective, it is important to point out that material factors played a key but often neglected role in the violent breakdown of the country (Woodward, 1995), because the most common explanations were focused on the ideological reasons for the disintegration of the country that were on the surface, while the primary cause or the vehemently concealed power was not sought after.

In the process of the disintegration of Yugoslavia, a consistent war was being fought to impose capitalism and its inherent free market. Modern capitalism is financial or speculative, so even the new colonialism emerging from it has a form of a cultural and political type of government. The essence of neo-colonialism is concealed in the fact that the state is formally independent with internationally recognized sovereignty, but its economic system and policies are dictated outside the country in reality. (Nkrumah, 1965) Our reality is the conceptualization of “capital as power” (Nitzan, Bichler, 2009). The power of capital operates diagrammatically using “elastic segmentarity” (Deleuze, 1998, p. 78). Capital is the control, rule and authority over all that exists, it is the horizon of the possibility of becoming a sole and absolute force and power over all that is set up and imposed upon everything that is. One of the segments of the hidden power of capital is reflected in one of the major frauds of Western politics that has been systematically imposed through the media, analysts, NGOs; the prospect that “those who are mainly responsible for the disintegration of Yugoslavia - not Serbs, Croats or Muslims, but Western power centers - are portrayed as rescuers” (Philips, 1993, p. 10).

During the 1980s, the inter-ethnic competition, economic decline and regional inequality were consolidated in the former Yugoslavia (Zarkovic Bookman, 1997). As a result of the operation of invisible forces of power, by means of “wartime accomplishments” in the collapse of the multicultural state, nation-states were created in which nationalism was an extremely powerful tool in the effort of the elite to form new legitimacy and an attempt by the ruling structures to unite people within a restricted territory in order to gain or strengthen the power of the state. (Galić, 2001, p 176) The sought and advocated “self-determination” meant the end of multiculturalism, a forced monopolization of the

territory by one or the other national group, which destroyed Yugoslav sovereignty and integrity. In the early nineties, a militant ethnic nationalism, political fragmentation and ethnic cleansing were generated through ethnicity (Schierup, 1999, p. 12), and this started a process that could be described through the Brechtian maxim: Take your cue not from the good old things, but from the bad new ones (Benjamin, 1974, p. 324).

Yugoslavia was reduced to a flexible production entity that could be degraded and rebalanced according to the economic needs of the global market. That is why the successor countries had to be shaped according to a standardized form, so that the whole could become a candidate for integration into the global order. These patterns have been promoted by international neoliberal financial institutions and their “structural adjustment programs” (Iveković, 1999, p. 77). It is a way to a form of economic and political domination, as a kind of “market colonialism” through which people and governments are subjugated by means of a seemingly “neutral interaction of market forces” (Chossudovsky, 2008). The structural adjustment project is the World Bank’s genius marketing strategy as it is portrayed as a process that states must go through if they want to save their economies. It is a political mantra that hides the establishment of the total mobilization of all available resources in order to achieve the program of the neoliberal (counter) revolution (Paić, 2015, p.143)

The disintegration of Yugoslavia was subject to the program of drawing weak countries into the periphery of Western capitalism, breaking down their communities with economic and cultural means in order to master the resources. The paper proves that Yugoslavia was destroyed by invisible and diagrammatic structures of the powers of capital through the corporate system by means of manipulation and neoliberal ideology. The aim of the paper is to prove that the disintegration of Yugoslavia was more or less a consequence of the process of the expansion of capitalism (Woodward, 1997, 2003, Schierup, 1999, Gervasi, 1992-3, Gill, 1995, Iveković, 1999, Parenti, 2002, Chossudovsky, 1996, 2002, Horvat 2003, Klein, 2008, Viviano, Howe, 1995, Williamson, 1994, Kovačević, 2014, Brown, 2015).

The power of manipulation of capital to create exceptional political circumstances

The process of shaping the public opinion of the masses has been taking place in parallel with the spread of neoliberalism on a world level. The “New World Order” or the “New World Disorder” (Jowitt, 1992, Anderson, 1992) is in close connection with new above-national projects, the breakdown of great ideologies and growing ethnic conflicts. The entire area of former Yugoslavia was subjected to a “demolition of nations” (Kara-Murza), which became the masses over which the program of the ruling elites was being implemented.

The “invisible powers” affecting the masses are now in the hands of global corporations³ that rule the world, in particular the World Bank and the World Trade Organization, the European Bank for Reconstruction and Development, to the extent that it can be argued that they have usurped the authority of states and local governments (Barnet, Cavanagh, 1994; Berger, 1999). They have the power to transformation, not because they

³ Some of them are: General Electric, General Motors, Philip Morris, Microsoft, Gap, Blackwater, Nike, McDonalds, Monsanto, Federal Reserve System

possess the power, but because they apply and implement it. The force of power is not in its sources, but in the ability to change the structure of states and the social structure itself.

A conscious manipulation of organized habits and thoughts of the masses is an important element of a democratic society. The essence of the democratic process is “the freedom to persuade and suggest” through the method of “engineering consent” (Bernays, 2013). Manipulation affects the masses as organized social creations in which collective consciousness is formed, and the individuality is lost (Le Bon, 2007). One of the manifestations of the power of capital is to create and shape the link between economy and psychopolitics. Those possessing power can manipulate consciousness, because without power there is no ideology that is a prerequisite for the rule of neoliberalism. The task of the elite is to direct its ideas to the masses which are seen as a unique being subordinated to the “laws of mental unity” (Le Bon 2002, p. 2), largely characterized by oblivion (Le Bon 2002, p. 16), and “lacking logic” (Bernays 2013, p. 56). The power of the propaganda system is based on all these assumptions, forming the public opinion by psychological operations.

The most widespread power of mass manipulation is in the hands of the American propaganda system, reaching its peak in the early years of the 21st century on the conquering wave of capitalism, American global hegemony and highly efficient services of commercialized mainstream media. This system has the ability to ignore unfavorable facts and impose the adoption of disinformation. (Raju, 2003). As early as the 1980s, the US policy aimed at strengthening the pro-Western orientation of the population in the entire South East Europe (NSDD, 54, 1982), which was largely carried out through carefully shaped manipulation. Psychological operations are a vital element of a wide range of US political, military, economic and information activities to change the behavior of foreign governments, organizations, groups and individuals. The US uses psychological operations planned to transmit selected information, indications, and suggestions to users in order to influence their emotions, motives, objective reasoning (Ober, 1999). As the world is run and dominated by American corporate and financial interests, they are incorporated into a propaganda that contains ideological elements perceived as primary. Power is also exercised by corporations in the implementation of postcolonial imperialism, which, in the case of former Yugoslavia, is seen as a form of permanent financial and economic crisis, as well as cultural imperialism dictated and shaped by global communications (Thomas, Wilkin, 1997). Corporations create transnational coalitions that devise reforms on a global scale. (Stanković Pejnović, 2014, p.114)

During the breakdown of Yugoslavia, it was necessary to prevent people from deciding on their own destiny by provoking a crisis after crisis, while the “solutions” of those crises had already been prepared in advance. Corporate tendencies are most easily implemented during crises, proclaiming the moment that is sometimes referred to as “extraordinary political circumstances” in which some or all democratic norms are suspended. (Klein, 2008). The crisis is always accompanied by a doctrine of shocks that encompasses a range of political techniques and actions aimed at the abolition of public sphere and public interest so that the wealth of society, through the deprivation of resources, increased military spending, the privatization of public goods and economic deregulation, would fall into the hands of a small corporate minority (Klein, 2008).

In a situation when capital no longer has a merely material determination, any instability of the system contributes to an increase in profit, so the language of neoliberalism

has established the term “crisis management”. Due to the great ambitions of the political elite in the country, the development crisis set Yugoslavia to a debt relationship with financiers, which jeopardized the country’s internal stability and independence in international politics. Among them, the most important was the International Monetary Fund (IMF), a symbol of Western ideology and a means of potential expansion of liberal-democratic ideas in, until then, a non-capitalist area. (Jović, 2003, p. 28). The foreign influence on the disintegration of Yugoslavia began with the intervention of the IMF in 1982/83, as one of the most straightforward institutions of exploitative capitalism, as it increased the unfavorable trends in the economy and weakened the class consciousness and solidarity of workers (Woodward, 1997).

In the long decades of the post-Yugoslav period - the period of “disorder maximization” and “uncivilized war” (Snow 1996, p. 4) became the dominant paradigm. After this period, through restored forms of capitalism, there has been a maximization of “profits through disorder”, using privatization and rule by means of poverty.

Ideologization of a society of postcolonial imperialism

The notion of ideology includes thinking systems as part of the power of organized propaganda (Paić, 2015, p. 109). The main craftiness of neo-liberal management is the imposed perspective that “the neoliberal revolution takes place in the name of freedom - free markets, free states, free people. However, at the same time, the foundation of freedom in the sovereignty of states and people is abolished” (Brown, 2015, p. 108). This new economy of freedom has produced the phenomena of subordination of politics to the economy, the shifting of freedom from the field of politics to the economy, the formation of the concept of politics as a monopoly over the legal use of violence. The ideology of neoliberalism, as a triple image of the metamorphosis of capital, is represented in the information economy on the supply of objects, the psycho-political order of the ruling elite and the society of spectacles (Paić, 2015, p. 130). Through manipulation, neoliberalism often imposes the need for “moral sacrifice” as “sacrifice necessary for the health and survival of the whole” (Brown 2016: 4). This participation in sacrifice was far more inclusive in Yugoslavia than in the “capitalist West” (Brown 2016: 4). Ideological struggles and conflicts of political elites in the process of the disintegration of Yugoslavia were the foundation of the breakdown of solidarity, national unity, the creation of “enemies”, but they nevertheless contributed most to the rule of the global capital economy. Although the institutional order of the government is presented as a rational and efficient activity of the state administration, the political elites of Yugoslavia acted in accordance with the neoliberal pattern that transformed politics into administrative technology of governance, as a totality of effort, maneuver, tactics, and functioning (Deleuze, 1989, 31). The politics of governance became a management technology combining power and ideology.

After securing a hegemonic victory in dominant discourses and institutions, two leading political ideologies of the post-socialist transition, ethnic nationalism and neoliberalism, joined in the tendency to overcome the discourse and practice that was so contrary to them.

The economic and political reforms of the 1980s were part of a global agenda, encouraged by the US government and multilateral institutions that promote liberalization,

privatization, human rights and democratization. At the time, the West was pursuing a dual policy. On the one hand, they directed Yugoslavia to a gradual political and economic transformation, and on the other, the changes imposed on Yugoslavia were less founded on ideological tensions between socialism and capitalism, and more on the suppression of independence and new colonization. In the 1980s and early 1990s, despite the notable presence of alternative models, the ideology of economic restructuring by international financial institutions, such as the IMF and the World Bank, was dominant, although these reforms were socially disastrous for most of the countries that adopted them.

In times of crisis, nationalistic doctrines often appear as alternatives to political doctrines, because they insist on unity (Jović, 2003, p. 47). The process of the disappearance of Yugoslavia was marked by the conflicts between ethnic groups that competed for economic power over resources, the control over productive projects, raw materials, industrial sites, urban development, educational institutions, industrial plants (Zarkovic Bookman, 1997). The new nationalism is a form of “primitive power grabbing” based on an anarchic war of economies of social formations that depend on continuous violence (Schierup, 1999, p. 57). The states created by the breakdown of Yugoslavia are “client states”, because the international autonomy of the Balkan states has been objectively reducing and they are forced to behave as “clients” of powerful “patrons” in the international arena (Iveković, 1999, p. 72), since the relative position of each state depends primarily on the level of development of its productive forces and its position in the global division of labor. The newly created countries are “asymmetrical states” (Cohen, 1975), because modern ethnocracies do not behave in accordance with standard norms (Iveković, 1999, p. 73).

Their seemingly “independent” moves and “challenges” to the international community are actually monitored and directed by more powerful external actors and are part of a regional “big scenario”. They are “asymmetrical” in the field of political economy of international relations, because they gained legitimacy by the great industrial powers that advocated the opening of the Eastern European market.

With the disintegration of Yugoslavia, the new state entities, established in the name of the ideals of national self-determination and political independence, are not only forced to behave internationally as servile client states, but must give up their newly discovered “national sovereignty”. This was the price of Yugoslavia’s fragmentation and integration into global economic circles.

Realization of the hidden power of capital towards the destabilization of Yugoslavia

In the summer before the fall of the Berlin Wall, the main Western powers in Paris decided to provide “support” to Eastern European governments in establishing “democracies” and market economies. Foreign aid was channeled through political parties and distributed for political patronage, that is, it was used as political power and a means of ensuring the influence and compliance with the political demands of great powers, and not for economic growth (Woodward, 2003, pp. 83-87). The transformation of the institutions and customs of the Western market economy into the Yugoslav economy was pursued. Yugoslavia was destabilized through “economic” reforms that were aimed at transforming social enterprises into private capitalist enterprises (Woodward, 1997).

The political economy of abnormality imposed upon Yugoslavia is the result of a virulent destruction of social institutions through the transformation of the economy into the mold of harmful, dual forms. On the one hand, the former public sector has been replaced by a humanitarian aid sector entirely directed from Western countries, but with catastrophic consequences for the local market of labor, development, and valuation. On the other hand, a new criminalized economy has been created. These two economic spheres continue to rely on one another, and the prevailing situation of abnormality is the basis for the political rule of fragmented ethnic nationalism. (Schierup, 1999, p. 19). “Creative destruction” (Schumpeter) supports the spontaneous economic activity of free and atomized individuals who want to automatically group around newly founded or market-oriented institutions. Establishing a free market requires even more state coercion and terror, the “minimum government” means the abolition of state territorial sovereignty and control over the repressive apparatus, and “economic growth” leads to the collapse of public education, health and public infrastructure.

The theme of the current economic globalization, summed up in the neoliberal credo of “creative destruction”, contributes to the disappearance of state planning and governance, collective ownership rights, egalitarianism and the principle of redistribution in favor of an expeditious establishment of norms of private property and institutions necessary for the full realization of all open market laws. This process is synonymous with the triumphal advancement of the “free market” and closely linked to what Karl Polanyi called the “great transformation” (Polanyi, 1957). The forces of “creative destruction” mainly appear with a destructive function, as a result of an increasing economic “globalization”, and are the result of a rapid expansion of the market economy after the end of the Cold War (Parenti, 2011).

In the example of Yugoslavia, it is evident that global financial capital draws a lot of power from politically divided countries. It directly caused the fragmentation and weakening of the national welfare state through a neoliberal model and universal neoliberal discourse that required changes in the dominant forms of the state, redefining its sovereignty and internal social relations (Gill, 1995). The disintegration of Yugoslavia is a portrayal of shaping the world as a market, based on the maximum fragmentation of political forces or the practical destruction of state forces, the weakening of national unity in favor of subnational communities (ethnic, religious) and their destruction in favor of above-national ideological discourses.

The main instrument of the new global revolution is privatization monitored by international monetary institutions, whose goal is to open national markets to transnational capital. Privatization has produced new malignant power structures, and trade liberalization has led to a massive increase in capital, while the industry has been subject to unequal competition, which has led to the shutdown of companies and the withdrawal of domestic capital in the arena of financial speculation.

The privatization process can be gradual or experienced as a “shock”. (Iveković, 1999, p. 84) American politicians wanted to abolish the Yugoslav public services and social programs, using the same “shock” therapy that was applied in the former communist countries of Eastern Europe and the Soviet Union. The very basis of the “shock” therapy is the notion of a unique and lasting change in the political system expressed through political will and commitment to transition, whose elements were stabilization, liberalization and

privatization as the basis for building a new system (Gervasi, 1992, p. 19). The application of shock therapy to Yugoslavia began in January 1990. Although inflation had destroyed the wages, the IMF ordered that wages be frozen at mid-November 1989 levels. Prices rose, and real wages fell by 41% in the first six months of 1990 (World Bank, 1991, viii.). According to Parenti, the goal of the United States was to transform the Yugoslav nation into a third world region that would be unable to determine the further course of its development, so that the scattered economy and natural resources would be completely accessible to multinational corporative exploitation, including the enormous wealth in Kosovo; poor, but literate and professional population would represent cheap labor, and the oil, engineering, mining and automotive industries would not pose additional competition to existing Western producers (Parenti, 2002, p. 19).

In the late 1960s and early 1970s, political elites in Yugoslavia contributed to the disintegration of the country by taking large loans from the West in order to increase the industrial base of the country, export production and the production of domestic consumer goods. To repay the large debt, increasing for years, the creditors, including the World Bank and the IMF, demanded “structural adjustment” that consisted of draconian austerity measures in the context of neoliberal “reforms”: freezing salaries, abolishing state subsidized prices, raising unemployment, the elimination of most of the companies managed by workers, and a great reduction in social spending. The Yugoslavs spent less and produced more, but much of the national wealth was redirected to the payment of debt (Parenti, 2002, p. 20). The IMF and the “World Bank financial assistance package” enabled increased imports of foreign goods and an unlimited impact of foreign capital, leading to a further reduction in domestic production. Payment transfers from Belgrade to the republics were frozen, which additionally disturbed the stability of the federal fiscal structure (Chossudovsky, 1996).

The terms “economic recovery” and “restructuring” of Yugoslav companies implied a complete change in property relations (mass redistribution of wealth through privatization), as well as layoffs for about 20% of employees in the Yugoslav production industry. Through imposed reforms, the IMF gained control over the Central Bank of Yugoslavia. In one move, the reformers contributed to the final collapse of the Yugoslav federal fiscal structure and ultimately destroyed the federal political institutions. By destroying the financial arteries between Belgrade and the republics, the reforms fostered secessionist tendencies that found their justifications in economic factors, as well as in ethnic divisions, practically providing space for the de facto secession of the republics. The budget crisis caused by the IMF produced an economic final act leading to the formal separation of Croatia and Slovenia in June 1991 (Chossudovsky, 2002).

Conclusion

Since Yugoslavia was much more than a state, because it represented the very idea of unity, solidarity and self-management, this idea needed to be destroyed and forgotten through invisible, but persistent repetition. Yugoslavia, as a society over which planned ideology and manipulation was carried out, was a suitable territory for the capital to create an intricate and invisible network for creating a new set of planetary nihilism through economic, political and cultural structures, forming the conditions for society and the state

to be corporately governed by the democratically elected elite technocrats (Paić, 2015, pp. 108-110).

With the imposed disappearance of socialism in Yugoslavia, a historical form of sociality has been lost; the experience of social solidarity that was materialized in the working collective in the era of industrial modernism. The promise of democratic freedom and economic prosperity cannot compensate for this epochal loss. With the changes of 1989/90, an entire epoch of industrial modernization disappeared (Scribner, 2003, 3). The transformation of the republics of former Yugoslavia was based on a utopian vision of capitalism and the assumption that the introduction of market self-regulation would bring material wealth and well-being without taking into account the affirmation of the “nation”. On the other hand, the state tried to re-establish local control over the market forces through political elites. This process had two interrelated purposes: to protect the interests of the ruling “elites” from external influence and to overcome the crisis of the legitimacy of nationalist elites that felt vulnerable, faced with a growing dissatisfaction over the deteriorating living conditions (Iveković, 1999, p. 84).

The political elite found a stronghold in nationalism that was acceptable to the masses, but also useful for its maintenance in power, giving hope for the expected and promised better future. (Stanković Pejnović, 2010, p. 614) In Yugoslavia, the “post-socialist transition” was a form of regression of the “socialist self-management to the predatory capitalism of the Yugoslav monarchy” (Horvat 2003, 522). The process of disintegration of Yugoslavia in itself united all the main features of the corporate system functioning, such as a large influx of public ownership into private hands, a large increase in public debt, a growing gap between the poor and the rich and aggressive nationalism that justifies unlimited security expenditures (Klein, 2008, p. 23).

The process of “creative destruction” (David Harvey) through neoliberalism in Yugoslavia was governed by the rules that had only one goal in controlled societies; the reign of capital as an unlimited power and the shaping of society according to its intentions. Because of this, the necessity of reforms was imposed, which led to the fact that the entire social capital was nationalized, so that the same capital would be sold, often to foreign capital, while the acquired income went to the wasteful state budget. This public plunder is publicly referred to as privatization (Chossudovsky, 2002).

The power of the corporate system systematically worked on the demolition of Yugoslavia with its invisible power, and its main features are a large influx of public ownership into private hands, a large increase in public debt, a growing gap between the poor and the rich, and aggressive nationalism justifying unlimited security expenditures (Klein, 2008, p. 23). The complex of institutional matrices that laid the foundation for the social cohesion of the peoples was destroyed. As a result of the economic war that was led against Yugoslavia, social ownership “disappeared through the privatization of the country and industry”, which led to the economic crisis and the loss of the social status of a huge mass of workers. The material culture and view of the world changed, the sense of community and solidarity was destroyed. In the process of disintegration of Yugoslavia, the Western powers supported retrograde, violent, separatist elements with monetary aid, organization, propaganda, weapons, hired criminals and the full assistance of the US National Security Service. (Parenti, 2002, p. 25). At that time, Western governments and corporations showed an increasing interest in accessing strategic natural resources (Viviano, Howe, 1995).

The transformation of the society is visible through the imposed program of economic reforms that have caused economic and political influence, a slow growth, an accumulation of external debt. These reforms, followed by the signing of a debt restructuring agreement with official and commercial creditors, weakened the institutions of the state creating political divisions between Belgrade and the governments of the republics and autonomous provinces.⁴

Also during the 1980s, the IMF and the World Bank periodically prescribed additional doses of their economic measures, as the Yugoslav economy slowly entered the crisis.⁵ In the meantime, the US Congress passed the amendments to the Foreign Operations, Export Financing, and Related Programs Appropriations Act in 1991, which abolished all financial assistance to Yugoslavia. The provisions of this Act were interpreted by the CIA as a “signed execution warrant” for Yugoslavia, with the prospect that “a bloody civil war” would break out (Burkholder).

From the very beginning, successive IMF-sponsored programs accelerated the disintegration of the Yugoslav industrial sector.⁶ The World Bank estimated that in 1990, there were 2,435 “losing” companies with more than 1.3 million workers that were categorized as “insolvent”⁷ in accordance with the provisions of the Financial Affairs Act and which required the immediate application of bankruptcy proceedings.

The political elites of the new sovereign states fully cooperated with the creditors and executed IMF dictates. They carried out neoliberal measures for the demolition of one state and the creation of new ones. Under the influence of the leader, a desirable or popular opinion became generally accepted, achieved through the confirmation, repetition, and propagation of propaganda patterns. By frequent repetition, our minds absorb messages and begin to believe that the imposed perspectives are the truth (Le Bon 2007, p. 77). In the process of the disintegration of Yugoslavia, the free market and free people were part of a common ideology that declared itself to be the only best one. To facilitate the distribution of the wealth of the former Yugoslav economy, local leaders and advocates of Western interests had to divide the social structure socially and ethnically. This permanent fragmentation of Yugoslavia along the ethnic lines prevented a joint resistance of Yugoslav peoples against the re-colonization of their homeland.

With the careful monitoring of media coverage through numerous political and analytical actors in society at the end of the 1980s, the neoliberal “strategy” slowly, but

⁴ In less than two years, the so-called mechanism of the World Bank measures (under the Financial Operations Act) led to a dismissal of 614,000 workers (of the total industrial workforce of 2.7 million). The largest concentration of bankrupt companies and layoffs were in Serbia, Bosnia and Herzegovina, Macedonia and Kosovo (World Bank, 1991, p. 33).

⁵ By 1990, the annual rate of GDP growth collapsed to -7.5%. In 1991, GDP dropped by an additional 15%, the industrial product was down 21% (Kiss, 1994, p. 59).

⁶ After the initial phase of macroeconomic reform in 1980, the industrial growth in the period 1980-2008 dropped to 2.8%, and in 1987-1988 to 0%, reaching a negative growth rate of 10% in 1990. This process followed the partial dismantling of the Yugoslav welfare state, with all foreseeable social consequences.

⁷ The “insolvent” enterprises in the sectors of energy, heavy industry, metal processing, forestry and textiles were among the largest industrial enterprises in the country (in September 1990), which was 49.7% of the total (remaining and employed) industrial workforce (World Bank, 1991 Annex 1).

systematically destroyed Yugoslavia by advocating the “free market” and presenting it as the basis for the renewal of the devastated economy. The imposed structural adjustment programs, concealed by the technical side, contained unhampered ideological claims that state-owned enterprises should be privatized and that all obstacles that stand in the way of foreign capital should be removed (Williamson, 1994, p. 18). The structural adjustment program is a “weapon of re-colonization” (Kovačević, 2014, p. 7).

Political and corporate elites merged and, with their services, paid for the ownership over the means of production and natural resources that had until then been state-owned (Klein, 2008, p. 23). National elites play the role of sellers of strategic goods - national territories and natural resources (Kara-Murza, 2015, p. 427).

The social and political influence of the norms of economic reconstruction in Yugoslavia influenced the obliteration of collective memory. A false awareness was created that cultural, ethnic and religious divisions were the only causes of war, devastation and disintegration of the country, while in reality they were the result of a far deeper process of economic and political systematic collapse through manipulation and the imposed ideological matrix. A distorted picture of the essential source of social conflict deliberately conceals the historical foundations of South Slavic unity, solidarity and identity in what constituted a multiethnic society. In the name of global capital, boundaries were made, legal codes were overwritten, industrial systems were destroyed, financial and banking systems were separated, social programs were eliminated. Any alternative to global capital was not allowed, be it Yugoslav “market socialism” or “national capitalism” (Chossudovsky, 2002).

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Anderson, B. (1992). The New World Disorder, *New Left Review*, no. 192, 3-13
- Banner, R. (2017). *Insurgent Notes: Journal of Communist Theory and Practice*. Available at: <http://insurgentnotes.com/2013/10/yugoslav-self-management-capitalism-under-the-red-banner/> Accessed: August 23.
- Barnet, R, J, Cavanagh, J. (1994). *Global Dreams: Imperial Corporations and the New World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Bellamy, A, J. (1999). Book Review: Scramble for the Balkans: Nationalism, Globalism and the Political Economy of Reconstruction, *International Affairs* 75, Issue 4. 861-881.
- Benjamin, W. (1974). *Essays*, Beograd: Nolit [In Serbian]
- Berger, J. (1999). Against the defeat of the world. *Race & Class*, vol. 40 (2/3, October/March), 1-4.
- Bernays, E. (2013). *Crystallizing public opinion*. Zagreb: Visoka škola Kairos [In Croatian]
- Brown, W. (2015). *Undoing the demos: Neoliberalism's stealth revolution* New York: Zone Books.
- Brown, W. (2016). Sacrificial Citizenship: Neoliberalism, Human Capital, and Austerity Politics. *Constellations* 23 (1): 3-14.
- Burkholder, J. Humanitarian Intervention? Veterans For Peace, undated. Available at: www.veteransforpeace.org
- Chossudovsky, M. (1999). Banking on the Balkans, *THIS*, July/August

- Chossudovsky, M. (2002, February 19). Economic War Crimes: Dismantling Former Yugoslavia, Recolonizing Bosnia-Herzegovina, *Global Research*
- Chossudovsky, M. (2008). *The globalization of poverty and the New World Order*, Zagreb: Prometej [In Croatian]
- Cohen, J. et al. (1975). De Parsonizing Weber: A Critique of Parsons' Interpretation of Weber's Sociology, *American Sociological Review*, vol. 40.
- Deleuze, G. (1998). *Foucault*, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića [In Serbian]
- Galić, B. (2001). Globalization, environment and globalization, the environment and new identities in postmodern culture, *Politička misao*, Vol. XXXVIII, No. 3, pp. 176–185 [In Croatian]
- Gervasi, S. (1992-3). *Germany, U.S., and the Yugoslav Crisis*, Winter 1992-3, Number 43
- Gill, S. (1995). Theorizing the Interregnum, In: B. Hettne (ed.) *International Political Economy. Understanding Global Disorder*. London and New Jersey: Zed Books
- Horvat, B. (2003). Terminology. *Ekonomski pregled* 54 (5/6): 521–523 [in Croatian]
- Iveković, I. (1999). Modern Authoritarian Ethnocracy: Balkanization and the Political Economy of International Relations, 64-92 In: C. U. Schierup, (ed.), *Scramble for the Balkans: Nationalism, Globalism and the Political Economy of Reconstruction* (pp. 62–91). New York, NY: St. Martin's Press
- Jović, D. (2003). Yugoslavia- A State that withered away: the rise, the crisis and the fall of Kardelj's Yugoslavia (1974-1990). Zagreb: Prometej [In Croatian]
- Jowitt, K. (1992) *New World Disorder. The Leninist Extinction*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Kara-Murza, S. (2015). *Dismantling Nations*. Beograd: Prevodilačka radionica Rosić [In Serbian]
- Kiss, J. (1994). Debt Management in Eastern Europe. *Eastern European Economics* 32 (3), 52-75. <https://doi.org/10.1080/00128775.1994.11648532>
- Katalenec, J. (2013). Yugoslav Self-Management: Capitalism Under the Red. *Journal of Communist Theory and Practice*. <http://insurgentnotes.com/2013/10/yugoslav-self-management-capitalism-under-the-red-banner>
- Klein, N. (2008). *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. Zagreb: V.B.Z. [In Croatian]
- Kovačević, B. (2014) *Globalization and (de)sovereignization*. In: Kovačević, B (ed.) *Globalization and sovereignty - with regard to Bosnia and Herzegovina* (pp. 1-11), Banja Luka: Evropski defendologija centar [In Serbian]
- Le Bon, G. (2007). *Crowd Psychology*. Čačak: Alef [In Serbian]
- Marx, K, Engels, F. (1974). *Works 7, Communist Manifesto*. Beograd: Prosveta, 378-406 [In Serbian]
- Müller, K. (1995). From post-communism to post-modernity? Economy and society in Eastern European transformations, In: Grancelli, Bruno (ed.), *Social Change and Modernization: Lessons from Eastern Europe*. Berlin and New York: Walter de Gruyter
- National Security Decision Directive, (1982) 54, NSDD "United States Policy Toward Eastern Europe," SECRET, the White House, Washington, September 2, Available at: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-54.pdf>

- Nitzan, J, Bichler, S. (2009). *Capital as Power: A Study of Order and Creorder*. London: Routledge.
- Nkrumah, K. (1965). Neo-Colonialism, the Last Stage of imperialism. Available at: <https://www.marxists.org/subject/africa/nkrumah/neo-colonialism/introduction.htm>
- Oberg, J. (1999). *Yugoslavia – what should have been done? The information war about Kosovo*. Available at: <https://yugoslavia-what-should-have-been-done.org/tag/nsdd/>
- Paić, Ž. (2015). The age of the oligarchy. *Europske studije – European Studies*, vol. 1, 107-158 [In Croatian]
- Parenti, M. (2002). *To Kill a Nation: The Attack on Yugoslavia, Contrary Notions, Against Empire*. York and London: Verso
- Parenti, M. (2011). *Face of Imperialism*, Boulder, CO: Paradigm Publishers
- Phillips, J. (1993, April). Breaking the Selective Silence, *Living Marxism*
- Piketty, T. (2015). *Capital in the Twenty-First Century*, Beograd: Akademska knjiga [In Serbian]
- Polanyi, K. (1957). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon.
- Raju, G, C, T. (ed, 2003). *Yugoslavia Unraveled: Sovereignty, Self Determination, Intervention*. Lanham and Oxford: Lexington Books.
- Rodrik, D. (1992). The Limits of Trade Policy Reform in Developing Countries, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 6, no. 1, Winter, 87-105
- Schierup, C, U. (1999). The Spectre of Balkanism: Globalisation, Fragmentation and the Enigma of Reconstruction in Post-Communist Society, 1-32, In: Carl-Ulrik Schierup (ed.) *Scramble for the Balkans, Nationalism, Globalism and the Political Economy of Reconstruction*, Macmillan Press, Hampshire, London
- Scholte, J, A. (2000). *Globalization: a critical introduction*. New York: Palgrave
- Scribner, C. (2003). *Requiem for Communism*, Cambridge, MA., London: The MIT Press
- Snow, D, M. (1996). *Uncivil Wars: International Security and the New Internal Conflicts*. Boulder: Lynne Rienner Publishers
- Stanković Pejnović, V. (2010). *The disintegration of Yugoslavia*. *Teme* 2/2010, 601-618 [In Serbian]
- Stanković Pejnović, V. (2014). The soft power of the rulers of the “new age”. *Srpska politička misao*, 3/2014, 111-133 [In Serbian]
- Suvin, D. (2016). *Splendour, Misery and Potentialities: An X-Ray of Socialist Yugoslavia*. Leiden: Brill
- Tamas, G. (2013). An interview of Gaspar Miklos Tamas with New Left Review, *Left East*, April
- Thomas, C. & Wilkin, P. (eds.) (1997). *Globalization and the South*. Basingstoke: Macmillan
- Viviano, F, Howe, K. (1995, August 28). Bosnia Leaders Say Nation Sit Atop Oil Fields, *The San Francisco Chronicle*
- Williamson, J. (ed.) (1994). *The Political Economy of Policy Reform*, Washington, DC: Institute for International Economic.
- Woodward, S, L. (1995). *Socialist Unemployment: The Political Economy of Yugoslavia, 1945–1990*. Princeton: Princeton University Press.

- Woodward, S. (1997). *The Balkan tragedy: chaos and disintegration after the Cold War*. Beograd: Filip Višnjić. [In Serbian]
- Woodward, S. (2003). The Political Economy of Ethno-Nationalism in Yugoslavia. *Socialist Register* 39: 73–92.
- World Bank. (1991). *Yugoslavia—Industrial Restructuring Study: Overview, Issues and Strategy for Restructuring*. Washington, DC : World Bank Group. June 26, 1991. Available at: http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2014/10/02/000456286_20141002121533/Rendered/PDF/97540ESW0Yugos085314B00PUBLIC0green.pdf Accessed April 1, 2018
- Zarkovic Bookman, M. (1997). *The Demographic Struggle for Power*, London: Frank Cass, Interethnic Economic Competition
- Zaslavsky, V. (1982). *The Neo-Stalinist State: Class, Ethnicity and Consensus in Soviet Society*. Armonk: M.E. Sharpe